Galicia Encantada
20 ANIVERSARIO
2005 ❧ 2025
Enciclopedia de Fantasía Popular de Galicia

REVISTA (ISSN 1887-2859)

nº 06 (2010).-LÓPEZ, Manuel.: O mundo das ánimas, trasno, meigas.. da miña terra

©Manuel López (http://www.galiciaencantada.com) _____ AS POLAVILAS Tiven a sorte de vivir a miña infancia nun lugar e nun tempo onde a sabedoría popular aínda se transmitía na fala da xente, de maiores a mozos. Nas longas noites de inverno, acariñando as chamas do lume do centro da lareira e, case sempre, inmersos nunha nube de fume que desprendían as estelas húmidas ou molladas, que aos poucos se ían consumindo e dando así calor ás reunións que unhas veces tiñan lugar, un día nunha casa e outro noutra, ben do mesmo pobo ou ben do pobo próximo que normalmente adoitaban distar uns vinte ou corenta minutos e que ás veces o andar estas distancias na escuridade das noites adoitaban ser causa de non poucas historias. A estas reunións chamábaselles Polavilas e non era de estrañar que se chegasen a xuntar arredor de 20 persoas pois, por aquel entón, as familias eran case todas numerosas, entre fillos, pais e avós xa viñan sumando unhas dez unidades. Xeralmente, nenos e maiores saían da súa casa para a do veciño a pasar parte das longas e frías noites xunto ao lume e, especialmente, para escoitar descoñecidas historias que estarían aínda no baúl dos recordos e de tempos de María Castaña. Logo, cada quen xuntábase cos da súa idade pero, ás veces, os maiores falaban de historias que silenciaban o ambiente e facían que todos prestasen atención. Claro que moitas veces, tamén se traballaba, por exemplo cando era a época do millo, da matalota (dos porcos), etc.; outras veces, na época das castañas, tamén se asaban e ían comendo ao longo das reunións. Eran a maior parte destas reunións, de carácter máis ben asustador e, frecuentemente, parecía como que os recunchos máis escuros do habitáculo se enchesen de espíritos que ían tomando forma dependendo de que historia se tratase e das diferentes

interpretacións que os presentes lles desen. Tampouco era de estrañar que no medio destas se pechasen as portas e mesmo se atrancasen para estar máis seguro de que o descoñecido da historia cando se trataba de trasnos ou bruxas, non viñesen facer maldades. A HORTA DAS ÁNIMAS Aínda hoxe séguese coñecendo como A Horta dás Ánimas. Trátase dunha terra que xa forma parte da horta do veciño do pobo de Porteliña, casa do Rubio. Non hai moitos anos aínda que esta terra formada por varias leiras pertencía aos veciños de Fumaior. Case todos os veciños desta aldea tiñan alí a súa leira. Parece ser que, debido tal vez a que estas eran moi pequenas e non valería a pena andar tanta distancia para traballalas, as deixaron para que as traballase unha señora que vivía soa co seus tres fillos nunha casa vella de propiedade do Mourádigo de Fumaior. Con todo, co tempo, os da casa de Rubio quixeron facerse propietarios das terras xa que colindaban coa súa horta. Por iso foise a xuízo e como as terras demostrouse que pertencían aos veciños de Fumaior, quedou en que os da casa do Rubio poderían facer uso delas pero pasarían a pagar unha renda, que debía de ser unha cantidade insignificante, ao cura da parroquia para que este celebrase misas a favor das ánimas do Purgatorio, é dicir para que as almas dos defuntos pagasen máis rápido os castigos polos seus pecados ou faltas cometidas en vida. Por iso é polo que esta terra se coñece aínda hoxe como A Horta das Ánimas. É posible que este relato estea falto de moitas historias que xa a xente esqueceu por falta de interese en escoitar historias do xénero. Eu pola miña banda, sempre que de neno pasaba á beira das mesmas ou escoitaba falar algo delas, sempre sentía as ánimas de preto... O MILAGRE DAS PATACAS En Vilamaior, había unha señora maior en casa de Manuelín, que ao parecer era moi bondadosa e gustáballe dar aos pobres comida que ía gardando do que había sen que ninguén da familia se apercibise diso. Un ano decidiu ir retirarndo cada día unhas poucas de patacas da chea que había en casa para dar ao pobre que aparecese necesitado. Co paso dos días a chea de patacas desaparecera e a familia xa temía os tempos vindeiros sen as patacas que tanto traballo dera cultivalas. Con todo sucedeu -conta Gaspara, xa bisnieta de tal santa señora-, que un día pola mañá cando ían preparar a terra para a nova colleita de patacas nunha leira chamada de Airiña, esta xa estaba cuberta de patacas nacidas en toda a súa superficie e, cando as recolleron a chea duplicaba o do ano anterior.... MEDO Nun pobo chamado Busto, había en casa de baixo unhas irmás mozas que tiña noivos en Paradela e era alí que moitas noites ían á polavila para ser roldadas polos seus amores. Sucedeu que unha noite, unhas novas irmás dunha casa veciña chamada de Acolá tamén querían xuntarse ás da casa de Baixo para ir con elas de polabila ao outro pobo, posiblemente, coas ganas de ser algunha destas máis apreciadas que as propias veciñas. Pero, como na súa casa non lles deixaron ir, pediron ao seu irmán Constantino, que asustase ás veciñas para que así tampouco fosen e, como se di “mal de moitos, consolo de parvos”, quedasen en paz. Así, pois, colleu o irmán e fabricou unha gran facha ou mecha de palla e foise esconder entre as xestas fóra do poboado e preto do camiño por onde se supuña pasarían as veciñas. Axiña que sentiu os pasos das novas, prendeu lume á facha e as mozas ao velo con aquela luz e as sombras que as pólas producían na cara que lle daban forma de grandes barbas, tal susto colleron que regresaron a casa correndo e nela encerráronse as noites seguintes, o cal agradeceron as celosas veciñas. O TRASNO Manuel de Muiña, de Vilamaior, tiña por costume, antes de irse á cama, saír a defecar a un cento de metros fóra da súa

casa. Para estes mesteres había unha esquina xunto a unha cancela, preto do Celeiro, que prestaba os seus servizos. Para alí encamiñouse unha noite xa avanzada, na que o silencio e a escuridade facían presenza. Ía o home con ganas de conseguir o pracer que este traballo produce e así estando niso, o silencio interrompeuse cunha voz que viña da aldea de en fronte, chamada de Novío. A voz era de home aínda que non moi humano, como descubriu logo, que lle dicía: Manuel, queres que che vaia axudar a cag...?. E respondeulle Manuel: Cando ti chegues aquí, eu xa estou en casa pero, vén, vén se che apetece! Ambos os pobos distaban non menos de 40 minutos a pé e para iso sería necesario baixar ao río e camiñar por un complicado carreiro con bastante pendente e outras dificultades propias do terreo máis propio de raposas, martas e outros moitos animais que por aqueles bosques tupidos de carballos, castiñeiros, bidueiros, fresnos, etc., habitan, que de persoa algunha e, mais aínda a aquelas horas da noite. Nestas, non esperaba Manuel que en cuestión de segundos e a escasos metros de distancia, sentise a voz do mesmo individuo que non sería outro que o propio Trasno dicir: Amigo, xa estou aquí para ...! Tal susto colleu o pobre home que cos pantalóns polos xeonllos deu pasos de xigante para entrar na súa casa e atrancar canta porta atopase aberta. A SANTA COMPAÑA Unha das historias máis fascinantes en Galicia era, sen ningunha dúbida, a da Santa Compaña. Aínda que hai varias versións, como moitas outras historias que andan por aí, unha das definicións que parecen máis exactas correspondía á dunha procesión de almas de defuntos que aparecían en soños a aquelas persoas ás cales a morte lle viría nos próximos días. Contábanse outras historias tamén, da Santa Compaña que ocorrían na mesma vixilia. Na mesma casa de Manuelín de Vilamaior, en tempos que na miña nai que mo contou aínda non nacera, sucedeu que na noite da mallega, como quedaba todo o gran na aira, para ter a seguridade de que non viría ninguén roubalo, acordouse que quedarían a durmir alí mesmo tres mulleres, Jesusa de Chaila de Coto e dúas medio irmán desta. No entanto, xa pola noite arriba, crendo as mozas que non era necesaria a súa presenza, e pensando en alimentar a súa gula, acordáronse dos cerollos e, sen pensaro moito, déronse ao camiño e foron polos cerollos do Estanqueiro. Estas estaban por encima da casa chamada de Fontiña e no alto dun ribazo que se estendía desde un dos camiños principais do pobo. Ás apalpadelas, no medio das sombras propias dunha noite medio estrelada e algunhas dificultades para rubir ata alí polo camiño máis rápido, chegaron á árbore e coas habilidades de entón, facilmente subiron ao abruñeiro. Unha vez alí arriba entre as pólas e xa saboreando os primeiros froitos, empezaron a escoitar un murmurio como de rezo, que aos poucos se deixaba sentir con máis intensidade. Xa elas estaban coas gorxas un pouco atrancadas co medo que as empezaba a alagar, cando de súpeto se vén sorprendidas por unha procesión de persoas en oración que aparece polo camiño, no fondo do ribado, alí aos seus propios pés. Aínda se isto fose pouco, algún dos oradores apareceu xunto á mesma árbore onde elas se atopaban. Agora si que o medo as encheu de temor e sen pensalo dúas veces, deixáronse rodar pola ladeira até caer xunto ao camiño para encamiñarse canto antes á casa. Pero antes, tiveron que saír como a empuxóns, cotenadas e quen sabe como, do medio da procesión onde agora estaban. Ás apalpadelas, correndo canto podían, e polo temor que levaban no corpo, conseguiron chegar a lugar seguro onde agardaron a que chegase o novo día sen deixarse levar polo soño polo si ou polo non..., e co propósito de que nunca máis

volverían a estas andainas de noite. A VISIÓN DO MORTO Tamén era costume, segundo moitas historias, aínda que eu non o podo afirmar, que determinadas persoas vían indicacións de persoas que acababan de morrer, ben vendo a súa imaxe por determinados lugares, cando debían de atoparse na cama debido á súa precaria saúde ou ben con outras indicacións. Unha destas historias contouma o meu falecido pai. Levantándose o meu avó de mañá aínda cedo, asomouse a unha das xanelas que dá cara ao horto. Nisto, unha corrente percorreulle todo o corpo ao ver nunha terra que aínda pertence á mesma casa do veciño de á beira, ao ancián sementando nabos; entón era o tempo destes traballos e, esta terra xa estaba preparada para iso. A sorpresa era debido a que este señor, avó de quen aínda hoxe rexe os destinos desta casa, estaba desde había uns días non moi ben de saúde, na cama agardando, posiblemente, a chegada da súa última viaxe. Con todas estas, o meu avó, parece que non moi convencido, baixou das habitacións e foise á terra que lle deu aquela primeira sorpresa do día. Chegado alí, por suposto que non se atopou co tal señor, pero para maior seguridade da súa visión, andou a terra toda en busca de posibles pegadas que tampouco atopou por lado algún. Como isto deixouno preocupado, dirixiuse á casa do veciño para saudar e obter novidades do mesmo. A noticia que recibiu foi de que o enfermo morrera aquela mesma madrugada. PANTASMAS Cos amoríos e tamén na primeira noite de vodas, non eran poucas as bromas que se gastaban. As primeiras por ciumes case sempre e outras veces por ser do interese do un para o outro e, nas vodas para gastar unha simple broma que ás veces eran ben pesadas. Un mozo de Riba de Busto andaba tolo de amor detrás dunha moza de Ferreirúas. Como ela non tiña ningún interese en dar entrada a eses amoríos, pediu consello a dúas señoras veciñas súa. Estas xa coa experiencia da súa idade, tiveron a idea de asustar ao mozo desdichado. Así as tres xuntas e nunha noite de vento e de pouca luz, confiando que o home viñese visitar á súa desexada, fóronse con sabas das súas propias camas nos arredores do pobo. Unha vez alí envolvéronse con estas roupas brancas e fóronse para o regacho chamado O Bao. Cando a silueta do galán de Riba de Busto empezou a asomarse polo carreiro, empezaron a moverse no medio do bosque e a camiñar na súa dirección á vez que unha e outra vez repetían: ande vostede de día que a noite é miña! Cando o mozo as viu vir na súa dirección, con tales voces, só se acordou das ánimas do purgatorio e con tal susto que o único en que pensou foi en volver para o seu pobo e deixar a noite para tales entidades. Como durante algúns minutos sentía pasos ás súas costas, este xa nunca máis perdeu tempo en mirar cara atrás ata que entrou na súa casa. Así foi como a moza se liberou do amor non desexado aínda que xa non sabemos se foi feliz co que aceptou en matrimonio. XANÍN Na parroquia de San Martín de Arroxo, había un home xa non moi novo, solteiro e, non moi ben de cabeza e mellor de forza, do que se aproveitaban todos os veciños e non só estes como tamén os doutras aldeas, para traballos duros do campo. O desdichado home, de nome Xanín, cansado desde facía xa tempo de tales abusos, de tantas idas para uns e outros, resolveu pór fin a esta situación. E, en certa ocasión, estando na misa de domingo na igrexa parroquial de San Martíño pensou en dar tal aviso. Despois de que o señor cura predicase os seus asuntos, vai o home e de pé e en voz alta di: Eu, Xanín de Caboza de Vilamaior, tamén aviso que cando se acabe a misa, toda a xente espere fóra xunto á porta, porque eu tamén vou predicar. En rematando a misa saíron todos da igrexa e ansiosos polas novidades

agardaron xunto á porta por tal responso. Xanín xa se atopaba no lugar máis destacado do adro e abarcando coa mirada a todos os fregueses di: —Aviso e volvo a avisar a toda a xente desta parroquia que a partir de hoxe ninguén bote máis millo do que poida sachar, porque iso de Xanín para aquí e Xanín para alí, algún día terase que acabar!. OUTRA HISTORIA DA SANTA COMPAÑA Volvendo á Santa Compaña, contáronme outro relato bastante interesante. A un señor, parente de quen mo contou, morreulle un familiar e, como era de costume, foise á igrexa da parroquia, entón era a igrexa de San Cristobo de Cuíñas a tocar as campás de mortos. Das dúas campás que a igrexa tiña (hoxe continúan existindo pero, na igrexa de Porteliña), unha era a chamada campá de mortos, o seu son era, loxicamente, diferente e a xente entón ben sabía diferenciar. Tamén o seu toque era peculiar. Este señor subiuse ao campanario por unha escaleira de madeira e, alí arriba, na soidade e só co son da campá pasou horas e horas tocando o que ben parecía saber facer que nin se decatou de que a noite entrara. Enseguida chegou aos seus oídos o murmurio que viña do patio que envolvía á igrexa. Vendo entón que xa era noite deixou de tocar pero, nada máis tomar o primeiro paso da escaleira para disporse a baixar, deuse conta entón de que un numeroso grupo de persoas ou non sabía que chamarlles, andaban por baixo coma se dunha procesión se tratase. Medorento de quedar alí arriba como presa fácil, decidiu baixar e escapar polo si ou polo non. Aínda así, nada máis pisar chan, vese rodeado por varias figuras non coñecidas que o deixaron frío e branco como a neve. Esperando o inimaxinable e sen poder articular palabra algunha, escoita a unha das formas dicirlle: amigo meu, tiveches sorte que deches comigo, antigo familiar teu, porque de non ser así, levaríante para o cemiterio e alí ben enterrado nunca máis campá algunha volverías tocar, así que marcha rapidamente e date présa en desaparecer de aquí! Cos ollos cheos de bágoas e o corpo todo tembloroso, púxose a correr e sen darse conta de pisar pedras, pozas e o que aparecese enfronte, baixou por diante das dúas casas, xa coas luces apagadas, até pasar a ponte, logo, non o dubidou, á esquerda seguía o camiño que o levaría por xunto o cemiterio e polo que nin pensar escollería, polo da dereita tamén o levaría de regreso a Fumaior pero, sen pensalo máis, decidiu coller o atallo que por monte arriba. Así, todo esgotado, non tardou en chegar á súa casa e, aínda cando abría as portas desconfiou de si aínda continuaba vivo ou se xa estaba coas ánimas no cemiterio pois, alí na súa casa aínda continuaban os veciños e familiares, tamén rezando pola alma do falecido e temeu que poderían ser aqueloutras. OUTRA DO TRASNO Sobre o Trasno abundan tamén as historias. Xa contamos a de Manuel de Muiña, de cando saíu a enviar o “telegrama aquel”. Agora imos transcribir outro que se repite de moitas formas diferentes e na que se dicía que o causante non era outro que o mesmo Trasno. Hai quen di que o trasno era causa da fame que por entón había e, tamén os hai que din que eran bromas que algunhas persoas gustaban de facer. Neste caso, ocorreu nun día de festa. Como todos querían vivir a festa do pobo pois só se celebraba unha vez ao ano, deixábanse as vacas soas no monte da Granda, abaixo do camiño que levaba a Cuíñas. Alí deixábanse nun dos laterais e as vacas ían pacendo cara ao outro extremo, cando alí chegaban xa o día andando no seu fin, estas encamiñábanse de forma mecánica e polo outro camiño, cara ás súas respectivas casas. Con todo nese día, en casa de Coruxo, e antes de que o matrimonio se fose para a alcoba, era costume dar un vistazo ás vacas para ver se todo estaba ben. Con todo alarmáronse un pouco ao ver

a falta da Gallarda, que por ser a máis veterana das seis que coidaban e usaban para as faenas de arados e carros, a súa falta causaba algunha extrañeza. Como xa era a noite, comunicaron aos poucos que da festa aínda quedaban, a falta do animal. Así se xuntaron uns cinco e baixo a pálida luz das estrelas e na penumbra das sombras dos castiñeiros penetráronse no bosque da Pasada, onde se supuña estaría a vaca perdida. De súpeto empezaron a sentir a campaíña co mesmo son do que levaba devandito animal a uns douscentos metros, preto dunha cortiza onde se depositan os ourizos para o tratamento de conservación das castañas. Con todo, o medo empezou a asustalos un pouco debido a que o son que sentiran desaparecía misteriosamente no lugar en que o detectaron e onde agora eles se atopaban, para sentirse no outro extremo sen máis. Así andaron hora tras hora detrás do son da choca que lles mostraría a anciá vaca, ata que exhaustos decidiron regresar sen o estimado animal. Xa de volta a casa, atopáronse cun veciño que ía ao seu encontro para dicirlles que o querido animal xa estaba en casa. UN CURIOSO AVISO DE MORTE En casa de Pereira de Fumaior, aínda nin eu nin a maioría que lea estas historias éramos nacidos, sucedeu que, entón sendo esta unha familia numerosa como case todas, instalouse nela a enfermidade do tifus que acabou coa vida do pai, dunha das fillas e finalmente con outra filla que estaba a aprender o oficio de costurera no Pando, casa de grandes mestres deste oficio. Cando eu aínda era un neno e estas historias contábanse sen ningún prexuízo nas noites longas de inverno, escoitei comentar, e ben gravado aínda o teño, porque sempre gocei con elas, a historia de que aínda cando non morrera a segunda filla, xente que viña de Porteliña a rezar polo anterior defunto aínda de corpo presente, ao chegar ao lugar de A Rampla, de noite xa entrada, á súa fronte aparécenselles as dúas irmás bailando; aínda que lles pareceu estraña a aparición, non lle deron maior importancia, nin se lles pasou pola cabeza que mensaxe sería aquela. Con todo, ao día seguinte, recibiron a triste noticia de que a segunda destas morrera tamén. METER MEDO Moitas son as historias de esmorgas que se facían uns a outros, a maioría delas realizadas polos mozos. Xa hai moitos anos xuntáronse para iso Francisco de Simón e Manuel de Caseiro. Ambos, en determinada época, decidiron chamar ao médico. Entón foron buscar o cabalo de Filomena de Campo. Francisco de Simón, Manuel de Caseiro, unha irmá de Prásedes de Baixo e un de Pereira, xuntábanse para contar moitas historias, tamén as facían. Moitas veces de noite cubríanse con sabas e xunto aos camiños por onde pasaban os mozos para ir de polavila a casa dalgunha moza trataban de asustalos para que desen a volta. O ABANDONO DO SEÑOR MANUEL Outro irmán das anteriores mozas pero que se salvou do tifus, chamábase Manuel. Coñecino xa sendo el maior, talvez mais de 50 anos. Era solteiro, un pouco inocente e coa cara levantada debido a que non vía moi ben pois tiña os ollos un pouco pechados. Como non era moi querido pola familia, en determinada época, foi posto fóra de casa e, do mesmo xeito que moitos outros de igual sorte, botouse a andar de pobo en pobo a vivir de esmolas e a durmir alí onde lle desen cama. Acórdome como este señor e outros que pasaban pola aldea e pedían cama en casa dos meus pais, a miña nai preparáballes unha cama con colchón de palla no escano da cociña vella, alí coa calor das brasas descansaban o mellor que podían..... Xa vello, o Sr. Manuel apareceu un día enfermo en Fumaior, o seu pobo natal, e como na casa da súa familia seguían sen darlle acubillo, algunhas persoas do pobo, levárono para a casa dá Veiguiña xa sen xente. Alí preparáronlle unha cama e nela pasou os seus últimos

alentos dunha vida desgraciada. Esta escena vivímola moi de preto toda a xente do pobo, desde nenos a anciáns. Por entón, o nacemento e a morte das persoas eran aínda fenómenos da vida, bastante naturais non como hoxe en día, que como teñen lugar en hospitais… A BRUXA Genoveva da Arqueira vivía soa nunha casa desta aldea. Era pequena e andaba con roupa escura e un pouco encorvada. A xente dicía dela que era bruxa. Recordo cando iamos andando cara A Fonsagrada como procurabamos pasar polo seu lado sen mirarlle aos ollos pois, alertábannos de que nos podía enmeigar. _____ + Blog de Manuel López Mera >>

_____

COMENTARIOS ENVIADOS

Gracias a tí, Marisol, pelo teu comentario. Cando teña oportunidade, irei até xunto de Victor para saber doutros contos.
Un saudo.
Manolo

Enviado por Manuel o 02/09/2010 ás 12:44:06

è mui bonito e quasi igual al pueblo onde nasci por tudo isto galicia e Tras-os-Montes são culturalmente muito parecidos

Enviado por Sousa o 17/09/2010 ás 20:32:30

Gracias Manolo, por todas estas lendas que me fuixeron recordar as noites de inverno cando meu pai (Victor de Canteiro) me contaba moitos contos destes.
Un saudiño

Enviado por Marisol o 26/08/2010 ás 13:58:05